

Dansk kriminalforsorg efter 1965

Af fuldmægtig i direktoratet for kriminalforsorgen
K. TÅGEGÅRD, København

Tiden efter 1965 har været præget af en omfattende kriminalpolitisk debat — ikke blot i pressen, men også i politiske kredse.

Hovedlinierne i debatten har peget imod mulighederne for reduktion i anvendelsen af frihedsstraf og i øvrigt på at begrænse de negative virkninger af frihedsberøvelsen. Lovgivningsmæssigt har dette senest givet sig udslag i ændringen af straffeloven pr. 1. juli 1973, der blandt andet betød af- og nedkriminalisering af visse forbrydelser samt afskaffelse af de tidsubestemte sanktioner. Der henvises herom til NTfK 1973, side 301.

En styrkelse af kriminalforsorgen i frihed måtte fremstå både som en forudsætning for og en nødvendig følge af denne udvikling, og med henblik herpå blev dette område, der hidtil havde været varetaget af „Dansk forsorgsselskab“, den 1. april 1973 henlagt under fængselsvæsenet. Samtidig ændredes betegnelsen „fængselsvæsenet“ til „kriminalforsorgen“, og denne betegnelse anvendes af praktiske grunde i det følgende, uanset om der er tale om forhold, der vedrører tiden før 1. april 1973.

Den udvikling, der er sket i kriminalforsorgen siden 1965, skal ses på baggrund af denne debat og de lovgivningsmæssige konsekvenser heraf.

I. *Belægstallet og anstaltskapaciteten.*

I årene før 1965 havde det samlede belæg holdt sig nogenlunde konstant med ca. 3000 som laveste tal i sommertiden og ca. 3600 som højeste tal i vinterhalvåret. Som det på grundlag af stigningen i befolkningstallet måtte forventes, er der i de følgende år sket en svag stigning i belægstallet, der dog i de seneste år synes at have stabiliseret sig omkring ca. 3100 som laveste og ca. 3700—3800 som højeste belæg.

Bortset fra enkelte udsving, således i 1971, hvor det samlede belæg lejlighedsvis nærmede sig 4000, har det samlede belægstal holdt sig nogenlunde stabilt.

Når der alligevel har været behov for ændringer i anstalts-systemets bygningsmæssige forhold, skyldes det dels, at en stor del af belægningskapaciteten ikke havde en acceptabel standard, dels at der har været betydelige forskydninger mellem de enkelte kategorier af indsatte. Der har således indtil for et par år siden været tale om stigning i varetægtsbelægget, og der har i de seneste år været en stigende tendens i antallet af indsatte, der udstår straf i lukket anstalt.

Åbne anstalter.

Belægningskapaciteten i de åbne anstalter, der andrager ca. 1250 pladser, er fordelt på 8 anstalter, der for de flestes vedkommende blev overtaget af kriminalforsorgen under og umiddelbart efter 2. verdenskrig efter tidligere anvendelse som statsungdomslejr, børneforsorgsinstitutioner m. v.

I 1965 forelå en udvalgsbetænkning om udbygning af anstalts-systemet, hvis konklusion for så vidt angik de åbne anstalter gik ud på, at der var behov for nyt byggeri af belægningskapacitet omfattende ca. 400 pladser. Baggrunden for forslaget var, at en stor del af belægningskapaciteten i de åbne anstalter måtte betegnes som nedslidt og utidssvarende, blandt andet på grund af fælles soverum m. v. Hertil kom forventninger om en vis stigning i pladsbehovet på åbne anstalter.

Udvalget foreslog nybyggeriet realiseret ved opførelse af et antal standardbelægningsbygninger udført i lette betonelementer, der efter behov kunne opstilles på de enkelte åbne anstalter.

Bygningen har i sin standardudførelse 32 enestuer, fordelt på 2 afdelinger, der hver er forsynet med køkkenfaciliteter, toiletter og samlingsstue. Bygningen kan imidlertid uden vanskelighed på grund af anvendelsen af moduler gøres større eller mindre.

Bygningselementerne fremstilles på statsfængslet på Kragshovede, hvor 10—15 indsatte er beskæftiget med produktion af betonelementer og trækonstruktioner til bygningen.

Opførelsesprisen andrager med det nuværende prisniveau ca. 2 mio. kr. pr. bygning inklusive inventar eller ca. 60.000 kr. pr. plads.

Der er foreløbig opført i alt 5 bygninger, fordelt på 3 åbne anstalter. Planer om opførelse af yderligere 3—4 standardbelægningsbygninger med henblik på udskiftning af ældre træbarakker har indtil videre måttet udskydes af bevillingsmæssige grunde.

Lukkede anstalter.

Det lukkede anstaltssystem, hvis kapacitet udgør ca. 850 pladser, består af 3 anstalter, opført i tiden 1853 til 1913 efter det såkaldte panoptiske bygningssystem, samt 1 anstalt, der blev taget i brug i 1935.

En modernisering af de 3 ældste anstalter, der selvsagt var stærkt påkrævet, blev påbegyndt i 1964. Dette er sket ved, at der i de panoptiske bygninger er indlagt etageadskillelser samt adskillelser på tværs i bygningerne med henblik på at etablere mindre afdelinger. Da disse ombygninger imidlertid kræver betydelige bevillinger og desuden medfører langvarige kapacitetsned sættelser i den lukkede sektor, er moderniseringen foregået løbende med én fløj ad gangen. Det er hensigten at fortsætte disse ombygninger med henblik på at få etageadskillelser i alle panoptiske fløje.

Som nævnt har ændringer i belæggets sammensætning medført et øget pres på de lukkede anstalter, således at der periodevis har været ret lange ventetider i arresthusene for domfældte, der afventede overførsel til udståelse af fængselsstraf i lukket anstalt. Denne situation er klart utilfredsstillende på grund af de ringe eller manglende muligheder for arbejds-, undervisnings- og fritidsaktiviteter i arresthusene.

På denne baggrund blev der i 1968 truffet beslutning om opførelse af et nyt, lukket fængsel ved Ringe på Fyn. Anstalten, der forventes færdig til ibrugtagelse omkring 1. april 1976, får plads til 90 indsatte og påregnes fortrinsvis anvendt til yngre lovovertrædere.

Anstalten, der forsynes med en 5 meter høj ringmur, vil rumme 6 enetages belægningsfløje, der forbindes med en tværfløj indeholdende undervisnings- og fritidslokaler m. v. I hver fløj etableres tillige køkkenfaciliteter, idet man vil forsøge at udbetale de indsatte kostpenge og overlade madlavningen til hver afdelings eget initiativ.

Inden for ringmuren placeres i øvrigt administrationsbygning, besøgslokaler, gymnastiksal samt boldbaner m. v. Derimod placeres værkstedsdriften i en bygning uden for ringmuren, således at forbindelsen til anstalten etableres gennem en lukket gang.

Arresthusene.

Den samlede kapacitet i arresthusene, der andrager ca. 1650 pladser, er fordelt med ca. 575 pladser på Københavns fængsler og ca. 1075 pladser, fordelt på 50 arresthuse med en kapacitet varierende fra 8 til 70 pladser. Bortset fra enkelte arresthuse er alle bygninger inden for dette område opført før århundredskiftet, og behovet for moderniseringer er påtrængende.

Et udvalg overvejer i øjeblikket spørgsmålet om ombygning af Københavns fængsler og opførelse af et nyt varetægtsfængsel i Københavnsområdet.

Spørgsmålet om en rationalisering af udnyttelsen af den øvrige arresthuskapacitet er ligeledes for tiden genstand for overvejelser. Arresthusene har hidtil ud over anbringelse af varetægtsfængslede været anvendt til afsoning af hæftestraf og ganske korte fængselsstraffe. Udviklingen går i retning af at overføre en del af hæftebelægget til åbne anstalter for at give plads dels til indsatte med kortere fængselsstraffe i tilfælde, hvor nær kontakt med familie m. v. bør opretholdes, dels til indsatte, der under udgang til uddannelse m. v. mest hensigtsmæssigt anbringes i et arresthus.

II. Fordelingskriterier.

De spørgsmål, der melder sig i forbindelse med fordelingen af domfældte, drejer sig dels om valget mellem lukket eller åben anstalt, dels om belægningssammensætningen på den enkelte anstalt. I tilknytning hertil gøres nogle bemærkninger om de særlige problemer, som anbringelsen af stofmisbrugere giver anledning til.

Lukket eller åben anstalt.

Der er et klart ønske om øget anvendelse af åben anstalt. Indtil 1969 blev indsatte med domme over 2 års fængsel kun undtagelsesvis anbragt i åben anstalt, medens forholdet nu er det, at indsatte med domme indtil 5 års fængsel anbringes i åben anstalt, medmindre sikkerhedsmæssige hensyn m. v. taler derimod.

Samtidig er man i stigende grad opmærksom på, om indsatte, der er blevet anbragt i lukket anstalt, senere kan overføres til åben anstalt. Sådanne overførsler finder også sted for indsatte, der er anbragt i lukket anstalt på grund af langvarig fængselsstraf. Det er i de senere år blevet almindelig praksis, at sådanne indsatte overføres til åben anstalt 1—2 år før forventet prøveløsladelse, såfremt sådanne overførsler ikke skønnes utilrådelige. Man har haft gode erfaringer med at formidle overgangen til løsladelse for de langtidtdømte på denne måde.

Når der trods ændringerne i fordelingskriterierne med henblik på øget anvendelse af åben anstalt alligevel har været kapacitetsvanskeligheder i de lukkede anstalter, skyldes det blandt andet det stigende antal stofmisbrugere, der af sikkerhedsmæssige grunde i betydeligt omfang må placeres i lukkede anstalter, jfr. nærmere nedenfor, samt at den øgede anvendelse af åben anstalt naturligt nok også må medføre en forøgelse af overførsler til lukket anstalt af indsatte, der på grund af undvigelse, orlovsmisbrug eller andre forhold ikke skønnes egnet til fortsat ophold i åben anstalt.

Belægningssammensætningen på den enkelte anstalt.

De tidligere anvendte fordelingskriterier havde til formål at samle indsatte med nogenlunde samme kriminelle belastning. Følgelig var alder og strafflængde de afgørende momenter ved fordelingen.

Baggrunden for denne fordelingspolitik var frygt for de negative påvirkninger, som et mere belastet klientel kunne udøve over for det øvrige belæg. De praktiske erfaringer støtter imidlertid ikke denne teori, men tyder snarere på, at risikoen for negativ påvirkning er størst blandt jævaldrende kriminelle.

På denne baggrund har andre hensyn fået en mere fremtræ-

dende plads. Det gælder således hensynet til den indsatte arbejdsstræning eller uddannelse, som allerede efter de hidtidige fordelingsregler tilgodeses i det omfang, man på fordelingsstidspunktet har kendskab til eventuelle særlige behov.

Der arbejdes imidlertid i øjeblikket med planer om en mere systematisk tilvejebringelse af oplysninger om den indsatte behov, hvilket forudsætter medvirken fra den indsatte side. Man kunne tænke sig, at varetægtstiden udnyttedes til at orientere den indsatte om de enkelte anstalters arbejds- og uddannelsesstilbud og i øvrigt en drøftelse om den pågældendes behov og ønsker, således at disse oplysninger kunne foreligge, når afgørelsen om fordeling fandt sted, og derved bidrage til en mere hensigtsmæssig anstaltsplacering.

Det skal i denne sammenhæng nævnes, at der for kort tid siden er truffet beslutning om, at det åbne statsfængsel på Søbysøgård og det lukkede statsfængsel i Nyborg særligt skal tage sig af indsatte, der har behov for undervisning. Det er hensigten, at der på statsfængslet på Søbysøgård skal være plads til 40 indsatte, der søger undervisning uden for kriminalforsorgen, medens der på statsfængslet i Nyborg er etableret meget omfattende undervisningstilbud i anstalten.

Også hensynet til at placere den indsatte så nær boligen som muligt under afsoningen søges imødekommet. Fordelene herved i form af lettere kontakt med familie og fremtidigt miljø er indlysende, men anstaltens geografiske placering med halvdelen af anstaltskapaciteten placeret i Jylland, medens over halvdelen af de indsatte har bopæl i Københavnsområdet, gør det kun i begrænset omfang muligt at imødekomme dette hensyn.

Ulemperne herved er blevet særligt fremtrædende i forbindelse med udviklingen i udgangsordningerne, idet de indsatte selv må afholde udgifterne til familiebesøg. Dette medfører betydelige — og helt tilfældige — uligheder i de økonomiske byrder, der derved pålægges de indsatte og deres pårørende.

Såfremt den bevillingsmæssige situation muliggør det, vil man søge de værste ulemper afhjulpet ved en tilskudsordning, der fritager de indsatte for billetudgifter over et nærmere fastsat beløb pr. rejse.

Hele spørgsmålet om anstaltens udnyttelse er for tiden genstand for overvejelse, men det må forventes, at udviklingen i retning af at lægge vægt på en hensigtsmæssig placering på grundlag af arbejdsstrænings- og uddannelsesbehov uanset de pågældendes alder og kriminalitet, vil fortsætte.

Særlige problemer vedrørende stofmisbrugerne.

Som en uundgåelig følge af de stofmisbrugsproblemer, der få år forinden havde vist sig blandt ungdommen, begyndte stof-

misbrugerne i slutningen af 1960'erne at vise sig i kriminalforsorgens belæg. Antallet er siden steget jævnt, og der er nu ca. 450 stofmisbrugere (hvorved forstås personer, der det sidste halve år inden indsættelsen jævnligt har misbrugt euforiserende stoffer) i afsoningsanstalterne eller svarende til 20—25 % af belægget. Hertil kommer ca. 200 stofmisbrugere blandt varetægtsbelægget.

Denne særlige kategori af indsatte, der tidligere stort set var ukendt i kriminalforsorgen, har givet anledning til betydelige placeringsproblemer. Ønsket om at holde de pågældende stoffri under strafudståelsen samt frygten for uheldig indflydelse på ikke-stofbrugere har fristet til tanker om at samle stofmisbrugerne i særlige anstalter.

Der er imidlertid enighed om, at effektiv sikring mod indsmugling m. v. vil forudsætte et helt lukket anstaltsmiljø uden kontakt med omverdenen, og det er den fremherskende opfattelse, at en sådan isolation fra omverdenen, som ikke praktiseres i hospitalernes behandling af ikke-kriminelle stofmisbrugere, heller ikke kan anses for hensigtsmæssig i kriminalforsorgen.

Man har derfor anvendt det såkaldte „fortyndingsprincip“, således at stofmisbrugerne sammen med det øvrige klientel søges placeret efter behov for arbejde, undervisning m. v. Erfaringerne med at anbringe stofmisbrugerne mellem de øvrige kriminelle har været positive i det omfang, stofmisbrugerne kun har udgjort en mindre del af det samlede belæg. På et par anstalter har stofmisbrugerne imidlertid udgjort henimod halvdelen af belægget, og en sådan koncentration skaber selvsagt betydelige problemer på grund af indsmugling m. v.

Selv om stofmisbrugerne således i princippet fordeles efter de samme kriterier som andre kriminelle, må det erkendes, at der for indsatte, der har været ude i et massivt stofmisbrug, er en betydelig risiko for, at de pågældende ikke vil kunne klare de frie forhold i de åbne anstalter. Dette medfører, at ca. 60 % af stofmisbrugerne anbringes i lukket anstalt, medens kun ca. 40 % af det normale belæg anbringes i lukket anstalt.

III. *De indsattes forhold.*

Som nævnt indledningsvis har de regler, der regulerer de indsattes vilkår under anstaltsopholdet, undergået betydelige ændringer i tiden efter 1965. På grundlag af forslag fra en arbejdsgruppe, der i 1968 var nedsat med den opgave at foretage en revisionsmæssig gennemgang af reglerne om de indsattes rettigheder og pligter, blev der i de følgende år fastsat nye regler, blandt andet om adgangen til brevveksling og besøg, udlevering af egne effekter m. v., om udståelse af strafcelle og om anbringelse i sikringscelle m. v.

Ændringen af straffeloven pr. 1. juli 1973, der blandt andet medførte ophævelse af de ved straffeloven af 1930 indførte særforanstaltninger: ungdomsfængsel, arbejds hus, forvaring og sikkerhedsforvaring, nødvendiggjorde imidlertid en omfattende revision af gældende anordninger og cirkulærer.

Denne revision, der af administrative grunde var en nødvendig følge af lovændringerne, søgte tillige at videreføre den igangværende udvikling i retning af at fjerne unødvendige restriktioner i forbindelse med fuldbyrdelsen af frihedsstraf, herunder i videst muligt omfang at opretholde de indsattes kontakt med samfundet. Samtidig har denne udvikling været en forudsætning for bestræbelserne for at forbedre de indsattes erhvervs mæssige muligheder med henblik på at skabe bedre baggrund for deres gentilpasning efter løsladelsen.

At fjerne unødvendige restriktioner.

Efterlevelse af princippet om, at frihedsberøvelse ikke bør være strengere, end sikkerhedsmæssige hensyn tilsiger, måtte medføre revision af adskillige historisk betingede restriktioner.

På de åbne anstalter er der således indført vidtgående frihed med hensyn til afmønstring enten således, at en afdelings yderdøre låses ved dagtjenestens ophør kl. 21,30, hvorefter de indsatte er frit stillet med hensyn til, hvornår de ønsker at gå til ro, eller således at de indsatte skal gå på deres stuer, men i øvrigt selv kan bestemme, hvor længe de ønsker at have lys på værelset. Dette sidste system praktiseres nu også i de lukkede anstalter.

Også med hensyn til reglerne om udlevering af egne effekter er der sket betydelige udvidelser, således at personlige ejendele, herunder bøger og blade, beklædningsgenstande, radio- og tv-apparater m. v. nu udleveres i det omfang, ordens- og sikkerhedsmæssige hensyn ikke taler herimod.

Begrænsninger med hensyn til brevveksling er ophævet, og kontrollen med brevvekslingen er afskaffet i åbne anstalter, medmindre konkret mistanke om misbrug foreligger. I lukkede anstalter er der i den første del af afsoningstiden adgang til gennemlæsning af brevene, men denne kontrol ophører over for brevveksling med nære pårørende efter 2 måneders forløb, bortset fra tilfælde, hvor der foreligger konkret mistanke om misbrug.

På tilsvarende måde er reglerne om besøg lempet, således at besøg i almindelighed — medmindre det findes påkrævet af ordens- eller sikkerhedsmæssige hensyn — finder sted uden overværelse af funktionærer, således at kontrollen begrænses til de nødvendige opsyn med besøgets afvikling. Hvis forholdene i institutionen og omstændighederne i øvrigt gør det ubetænkeligt,

kan besøgt gennemføres uden kontrol, eventuelt afvikles på de indsattes værelser.

Ved straffelovændringen pr. 1. juli 1973 bortfaldt den straf-forlængende virkning af straffecelle. På denne baggrund er én revision af reglerne om anvendelse af disciplinære reaktioner m. v. for tiden genstand for overvejelser.

Endelig kan det i sammenhæng med de regler, der regulerer forholdene i anstalterne, nævnes, at de indsattes medindflydelse i 1971 blev formaliseret gennem bestemmelser om etablering af organisatoriske former for drøftelser med de indsatte, der — gennem valgte repræsentanter eller på anden måde — skal have adgang til drøftelse med anstaltens ledelse af generelle spørgsmål, der vedrører de indsattes forhold i anstalten.

Forbedre de erhvervmæssige muligheder.

Det kan næppe betvivles, at de indsattes muligheder for at undgå ny kriminalitet efter løsladelsen har nøje sammenhæng med deres mulighed for at klare sig på arbejdsmarkedet.

Der må herved lægges vægt ikke blot på egentlig arbejds-træning, men tillige på erhvervsfaglig undervisning af forskellig art og på anden undervisning.

1. Arbejds-træning.

I 1960 forelå en udvalgsbetænkning om arbejdsdriften, der med henblik på en effektivisering af de indsattes arbejds-træning foreslog investering i forbedring af bestående og etablering af nye værksteder.

I overensstemmelse med disse forslag er der i det omfang, bevillingsmæssige muligheder har tilladt det, sket moderniseringer og nyetablering af værksteder, ligesom et par mindre værksteder er nedlagt.

Yderligere moderniseringer er imidlertid påkrævet, hvis arbejdsdriften fortsat skal kunne tilbyde arbejde svarende til private arbejdspladser.

Samtidig har udviklingen i de seneste år skabt særlige problemer for arbejdsdriften. Der kan således peges på, at stigningen i antallet af kortere opholdstider sammen med de indsattes mulighed for deltagelse i undervisning i og uden for anstalterne har medført betydelige svingninger i antallet af indsatte, der skal beskæftiges i arbejdsdriften.

I det omfang, indsatte har behov for en arbejds-træning, som ikke kan gives i kriminalforsorgen, har de pågældende mulighed for at få udgang med henblik på beskæftigelse hos privat arbejds-giver. Sådanne udgange gives i almindelighed i den sidste del af opholdstiden og normalt ikke for længere tid end 3 måneder. Den indsatte skal uden for arbejdstiden tilbringe fritiden i anstalten

eller i et arresthus. I dette tidsrum, hvor de pågældende tjener fuld arbejds løn, afkræves de betaling for opholdet i anstalten (for tiden 25 kr. pr. dag), medens 10 % af arbejds lønnen kan anvendes som lomme penge, og resten hensættes til løsladelsen.

I 1973 havde i alt 154 indsatte udgang til arbejde hos privat arbejdsgiver.

2. Erhvervsfaglig uddannelse og anden undervisning.

I 1972 forelå en udvalgsbetænkning om de indsattes undervisning, herunder erhvervsfaglig uddannelse. Betænkningen konstaterede, at de indsatte faglige og skolemæssige kundskaber som helhed var ringere end normalbefolkningens og fremsatte forskellige forslag med henblik på at give de indsatte tilbud om undervisning i samme omfang som landets øvrige borgere. Det blev samtidig fremhævet, at de indsatte deltagelse i undervisning så vidt muligt burde ske ved benyttelse af samfundets almindelige undervisningstilbud med henblik på at give de indsatte de samme pædagogiske og miljømæssige vilkår som andre.

En forudsætning herfor var en fortsat udvikling med hensyn til de indsatte mulighed for at få udgang under strafudståelsen som omtalt nedenfor.

Blandt de undervisningstilbud, der dels tidligere og dels som følge af udvalgets forslag er etableret for de indsatte, skal særligt omtales:

a. Specialarbejderkurser og anden erhvervsfaglig uddannelse.

Specialarbejderkurser er korte (4—6 ugers) kurser for ufaglærte, opbygget inden for hver branche som regel med flere kurser placeret i en trinfølge. Dette erhvervsfaglige undervisningssystem for ufaglærte blev etableret af arbejdsmarkedets parter i 1962 og var set fra kriminalforsorgens side af stor interesse, idet disse kurser var relevante for en betydelig del af klientelet og på grund af deres korte varighed ret let kunne indpasses i et anstaltsophold, ligesom det var værdifuldt, at kursusrækken i givet fald kunne fortsætte efter løsladelsen.

På denne baggrund etableredes i 1965 og de følgende år på 2 åbne anstalter specialarbejderkurser inden for 3 forskellige brancher (svejskurser, motorkurser og bygge- og anlægskurser). Samtidig anvendtes imidlertid i betydeligt omfang de civile specialarbejderskoler. I 1971 deltog ca. 500 indsatte i i alt 750 specialarbejderkurser, og heraf blev ca. halvdelen gennemført på kriminalforsorgens egne kurser.

Som følge af udviklingen i retning af at benytte de civile specialarbejderskoler samt under hensyn til, at kriminalforsorgen i 1973 fra Dansk forsorgsselskab overtog en særlig specialarbejderskole, er en del af kurserne på de åbne anstalter nu nedlagt, og man har i stedet lagt vægt på at give de lukkede anstalters

klientel, som af sikkerhedsmæssige grunde ikke kan benytte de civile specialarbejderskoler, tilbud om undervisning. På denne baggrund er der i det lukkede statsfængsel i Nyborg etableret specialarbejderkursus i svejsning samt jernindustrielt grundkursus, og yderligere kurser er planlagt.

Der foreligger ikke senere specificerede opgørelser over deltagelse i specialarbejderkurser, men der er utvivlsomt sket en stigning i tallet.

Af anden erhvervsfaglig uddannelse kan nævnes, at der på det lukkede statsfængsel i Nyborg tillige er etableret lærlinguddannelse inden for metalarbejderuddannelsen. Denne uddannelse har en varighed på 4 år og tilrettelægges således, at den teoretiske del af uddannelsen gennemgås på statsfængslet i Nyborg, mens den praktiske del gennemføres enten på det lukkede statsfængsel i Vridsløselille eller det åbne statsfængsel Møgelkær.

I øvrigt har indsatte under udgang haft lejlighed til at følge erhvervsfaglige uddannelser i samfundets undervisningssystem, herunder undervisning på tekniske skoler, handelsskoler, særlige fagskoler m. v.

I 1973 har i alt 523 indsatte haft udgang fra anstalterne med henblik på at deltage i undervisning. Disse tal omfatter såvel specialarbejderkurser, andre erhvervsfaglige uddannelser samt undervisning i øvrigt, herunder højskoleophold m. v.

b. Anden undervisning.

Ud over den rent erhvervsfaglige uddannelse er der især for en del af de unge indsatte behov for forbedring af de almene skolekundskaber, der i øvrigt som regel vil være en forudsætning for at gennemgå de erhvervsfaglige uddannelser.

I alle lukkede statsfængsler er der — til dels i samarbejde med de lokale skolemyndigheder — etableret undervisning i 9. og 10. folkeskoleklassens pensum med henblik på erhvervelse af statskontrolleret prøve. I sammenhæng hermed er der tillige undervisningstilbud med henblik på erhvervelse af teknisk forberedelseseksamen eller udvidet teknisk forberedelseseksamen. I alt ca. 50—60 indsatte deltager til stadighed i sådan undervisning.

Derudover er der i de lukkede anstalter efter behov mulighed for at meddele undervisning (støtteundervisning), f. eks. til højere forberedelseseksamen (HF), studentereksamen m. v.

I øvrigt er der på næsten alle anstalter tilbud om elementær undervisning i dansk og regning samt undervisning i almene orienteringsfag, ofte tilrettelagt som dagskoleundervisning af 2—4 ugers varighed.

Med henblik på koordinering og udvikling af undervisnings-

aktiviteterne i kriminalforsorgen er der i 1969 oprettet en stilling som undervisningskonsulent i direktoratet.

Et 3-mandsudvalg, bestående af undervisningskonsulenten og 2 andre pædagogiske sagkyndige har endvidere til opgave at udvikle og bistå ved gennemførelsen af undervisningsforsøg for indsatte.

IV. *Kontakten med samfundet.*

Bestræbelserne for i videst muligt omfang at lade de indsatte bevare kontakten med det samfund, de skal tilbage til, er direkte eller indirekte kommet til udtryk i de fleste af de regelændringer, der har fundet sted den sidste halve snes år.

En del er omtalt foran, medens de regler, der alene har til formål at skabe kontakt med samfundet udenfor, omtales her i sammenhæng med de bestræbelser, der i øvrigt foregår for at integrere de enkelte anstalter i det omkringliggende samfund.

Udgange.

Forskellige udgangsordninger blev allerede i 1950'erne praktiseret i de åbne anstalter. Ved straffelovændringer i 1965 og i 1973 er der tilvejebragt hjemmel til udvidelse af disse ordninger. Der er herefter siden 1965 gradvis — på baggrund af de til enhver tid indvundne erfaringer — sket udbygning af udgangsmulighederne.

Udgangsordningerne er opbygget efter formålet med udgangen. Det er altid en betingelse, at der ikke skønnes at være fare for misbrug.

Udgang med henblik på beskæftigelse hos arbejdsgiver eller deltagelse i undervisning kan gives i tilfælde, hvor der er behov for en arbejdsstræning eller undervisning, som mest hensigtsmæssigt gives uden for anstalten, eller hvor en sådan udgangsordning i øvrigt må anses for formålstjenlig med henblik på at formidle overgangen til løsladelsen.

Udgang kan normalt ikke gives for længere tid end 3 måneder, og den indsatte skal i fritiden opholde sig i anstalten eller i det arresthus, som er nærmest arbejds- eller kursusstedet. For indsatte, der udstår fængsel i 5 måneder eller derover, er der tillige mulighed for ophold uden for anstalten, typisk på kursusstedet, dog normalt ikke for længere tidsrum end 10 uger. Udgifterne til kursusophold afholdes af anstalten, hvis det vil være særligt belastende for den indsatte selv at afholde udgifterne.

Udgang til besøg hos familie m. v. kan gives til indsatte, der udstår straf af fængsel i 5 måneder og derover — i åbne anstalter efter 4 ugers ophold og i lukkede anstalter, når $\frac{1}{4}$ af straffetiden, dog mindst 10 uger er forløbet. Udgang gives hver 3. weekend

fra arbejdstids ophør fredag til søndag aften. Indtil 4 sådanne weekend-udgange kan sammenspares til én samlet udgang.

Indsatte, der udstår fængsel i under 5 måneder, har, hvis de er anbragt i åben institution, adgang til i forbindelse med besøg at få en ugentlig besøgsudgang af indtil 8 timers varighed.

Bortset herfra kan udgang gives med henblik på at besøge nærstående personer i forbindelse med alvorlig sygdom, begravelse eller vigtigere familiebegivenheder.

I forbindelse med løsladelsen kan udgang gives med henblik på foretagelse af indkøb, fremskaffelse af ophold og arbejde eller andet underhold.

Til illustration af omfanget af udgange kan det oplyses, at udgange til besøg hos familie m. v. i 1973 androg ca. 7700, udgange til sygeleje, begravelse m. v. ca. 360 og udgange i forbindelse med løsladelsen ca. 1700.

Kriminalforsorgen har gennem statistiske indberetninger m. v. nøje fulgt udviklingen, herunder omfanget af misbrug i forbindelse med udgange. De senere års stigning i antallet af udgange har naturligvis medført en nominel stigning i antallet af misbrug i form af udeblivelser, kriminalitet under udgang m. v., og udgangsordningerne har derfor i et vist omfang været genstand for kritiske bemærkninger, blandt andet fra politiets side.

De hidtidige erfaringer viser imidlertid, at der trods udvidelsen ikke er sket nogen relativ stigning i antallet af misbrug, herunder den form for misbrug, der navnlig må have offentlighedens interesse, nemlig kriminalitet i forbindelse med udgang, idet disse misbrug nogenlunde konstant kun sker i omkring 2 % af udgangene. Med henblik på yderligere belysning af disse problemer er en særlig statistisk undersøgelse netop iværksat af kriminalforsorgen, ligesom også rigsadvokaten i øjeblikket indsamler statistisk materiale vedrørende udgangskriminalitet.

Kriminalforsorgen har en væsentlig interesse i at få så fyldestgørende erfaringsmateriale som muligt vedrørende udgangsordningerne, og hertil vil også anklagemyndighedens oplysninger bidrage.

Ud over de forannævnte udgange for den enkelte indsatte er der adgang til, at grupper af indsatte under ledsagelse kan overvære koncerter, teaterforestillinger m. v., foretage museumsbesøg eller udflugter eller deltage i sportsskampe eller andre fritidsaktiviteter. Disse udgange er grundlaget for samarbejdet med civile klubber og foreninger m. v.

Integration med det omkringliggende samfund.

Ikke blot de indsatte deltagelse i aktiviteter i det lokale samfund, men også det lokale samfunds indblik i anstalten må være

en forudsætning for, at anstalterne på naturlig måde kan accepteres af det omkringliggende samfund.

Det nævnte klub- og foreningssamarbejde har i et vist omfang givet udenforstående adgang til anstalterne. Af større betydning er dog nok forskellige initiativer, som nogle af de åbne anstalter har taget. Flere anstalter har således indledt samarbejde med lokale aftenskoler, idet anstalten vederlagsfrit har stillet lokaler til rådighed for undervisning, hvori både indsatte og omegnens befolkning kan deltage. I andre tilfælde, f. eks. i forbindelse med ibrugtagelse af nye bygninger har man holdt „åbent hus“ for omegnens beboere, der har haft lejlighed til at bese anstalten og drøfte forholdene med funktionærer og indsatte. De hidtidige erfaringer synes at vise, at sådanne arrangementer har givet god mulighed for at orientere om kriminalforsorgens arbejde og samtidig iværksætte en frugtbringende dialog.

V. Strukturændringer.

Udviklingen inden for kriminalforsorgen har medført betydelige ændringer i arten og mængden af arbejdsopgaver og har følgelig også nødvendiggjort ændringer i den hidtidige arbejdsfordeling.

Ledelsesstrukturen i kriminalforsorgen har ligesom i andre lande været kendetegnet af det hierakiske system, der dog lige siden 1932 har haft et „demokratisk islæt“ gennem funktionærmødets medvirken som rådgivende i spørgsmål om prøveløsladelse. Dette system hvilede på en forudsætning om, at beslutninger om de indsattes forhold burde ske under medvirken af de funktionærer, der havde den daglige kontakt med den pågældende. Erfaringerne har bestyrket rigtigheden af denne grundlæggende tanke, som nu er videreført gennem en udstrakt delegation af beslutningskompetencen.

Dette gælder således i forholdet mellem direktoratet og anstalterne, hvor der i de senere år blandt andet er sket delegation af kompetencen med hensyn til meddelelse af tilladelse til udgang, afgørelse med hensyn til prøveløsladelse på $\frac{2}{3}$ tid, bortset fra enkelte tilfælde, overførsel af indsatte mellem åbne og lukkede anstalter, afgørelser om pressens og offentlighedens adgang til anstalter m. v. På disse områder har direktoratet herefter alene en koordinerende opgave, ligesom man naturligvis fortsat er klageinstans i relation til de indsatte.

I sammenhæng hermed er der på anstalterne i vidt omfang sket delegation af anstaltlederens opgaver. Konkrete afgørelser om vigtigere anliggender for den enkelte indsatte skal som hidtil drøftes af et råd af funktionærer, men dette råd behøver ikke som tidligere at være et fælles funktionærråd for hele anstalten,

men kan organiseres i flere forskellige funktionærgrupper. Flere anstalter har herefter etableret ordninger, hvor hver enkelt afdelings funktionærer udgør et funktionærråd, der afgiver indstilling til inspektionen om denne afdelings indsatte. Denne strukturmodel, der vil inddrage hovedparten af personalet i arbejdet med løsningen af de indsattes problemer, påregnes i de nærmeste år gennemført på alle anstalter.

Samarbejdsudvalg.

Medens personalets medindflydelse på behandling af konkrete sager vedrørende de indsatte som nævnt har lang tradition bag sig, er personalets medvirken ved behandling af anstaltens generelle problemer en udvikling, der først er formaliseret i tiden efter 1965.

Efter forskellige overgangsordninger har der siden 1972 været etableret samarbejdsudvalg på hver anstalt. Udvalgene, der består af lige mange repræsentanter for ledelsen og personaleorganisationerne, skal drøfte væsentlige generelle spørgsmål, der vedrører anstaltens forhold, inden anstaltens leder træffer beslutning eller afgiver indstilling til direktoratet herom. Selv om samarbejdsudvalgene således formelt kun har en rådgivende funktion, er det utvivlsomt, at personalet gennem sine valgte repræsentanter på denne måde har fået en betydelig indflydelse — og dermed medansvar — for udviklingen.

Der er samtidig etableret et hovedsamarbejdsudvalg bestående af repræsentanter for direktoratet og de respektive personaleorganisationer med henblik på drøftelse af generelle spørgsmål vedrørende kriminalforsorgen som helhed.

Ændringen i arbejdsopgaverne må også føre til overvejelser om mere rationel udnyttelse af kriminalforsorgens personaleressourcer. Med henblik herpå overvejes til stadighed muligheden for at overlade en del af de „servicefunktioner“, som personalet hidtil har varetaget, til de indsatte for derved at frigøre personalet til mere kvalificeret og meningsfyldt arbejde og samtidig opnå en vis reduktion i personaleforbruget.

Personalets uddannelse.

Det følger af det foregående, at uddannelsen af kriminalforsorgens basispersonale må tilgodese nye krav.

Indtil 1970 bestod den teoretiske uddannelse af fængselsbetjentene af et 12-ugers kursus i prøvetiden og efter 15—20 års tjeneste et efteruddannelseskursus af 8 ugers varighed.

Undervisningen er nu udvidet til at omfatte 5 måneders kursus i prøvetiden og efter 5 års tjeneste 10 ugers efteruddannelseskursus. Man er inden for kriminalforsorgen opmærksom på de

bestræbelser, der udfoldes for etablering af en social-pædagogisk fællesuddannelse, og overvejer for tiden, hvilken indvirkning det bør medføre for uddannelsen af basispersonalet.

Også for de øvrige personalegrupper er der i stigende grad behov for undervisningsaktiviteter, og kriminalforsorgens personaleskole varetager ud over grunduddannelsen af basispersonalet tillige tilrettelæggelsen af særlige faglige kurser for de enkelte personalegrupper samt mere tværgående kurser vedrørende ledelses- og samarbejdsfunktioner m. v.

VI. *Den frie kriminalforsorg.*

Som nævnt indledningsvis har der været almindelig enighed i den kriminalpolitiske debat om nødvendigheden af en styrkelse af den frie kriminalforsorg som et alternativ til frihedsstraf. Dette talte — i sammenhæng med ønsket om et meget snævert samarbejde mellem forsorgsarbejdet i og uden for anstalterne — for en integration af det efterforsorgsmæssige behandlingsapparat i en samlet kriminalforsorgsstruktur. Den 1. april 1973 afgav Dansk forsorgsselskab herefter sine opgaver vedrørende tilsyn til kriminalforsorgen, der ligeledes overtog selskabets institutioner.

Selskabet rådede over 11 afdelingskontorer, 4 ungdomspensioner med plads til ca. 80 personer samt et optagelseshjem og en institution indrettet som specialarbejderskole. Til varetagelse af de ca. 6000 tilsyn årligt, som var overdraget til selskabet, havde man ud over kontorphonale ca. 110 socialrådgivere og et større antal private tilsynsførende.

I løbet af 1974 og 1975 vil der ske en styrkelse af personaleressourcerne med godt 60 medarbejdere.

I forbindelse med overtagelsen oprettedes et koordinerende forsorgskontor i direktoratet.

Under hensyn til de igangværende betydelige strukturelle ændringer i det sociale system i samfundet, må det være en afgørende forudsætning for den frie kriminalforsorgs effektivitet at få etableret forbindelsen til det ændrede sociale system så hensigtsmæssigt som muligt. Med henblik på at overveje og fremsætte forslag blandt andet herom er der nedsat et planlægningsudvalg med repræsentanter for kriminalforsorgen, retsmyndighederne, de sociale myndigheder m. v.

Med henblik på varetagelsen af det vanskelige behandlingsarbejde vedrørende stofmisbrugerne er kriminalforsorgen ved at realisere planer om en „behandlingskæde“.

Planen går ud på, at tilsynsklienter, der er ude i stofmisbrug, efter et kort ophold i en modtagelsesinstitution, der tager sig af de mest påtrængende sociale problemer, overføres til en institu-

tion med henblik på nedtrapning i løbet af et par måneder, hvorefter de under forudsætning af, at de er stoffri, overføres til mindre, åbne institutioner med henblik på arbejdsstræning og gentilpasning i samfundet. Planen er delvis realiseret: Et tidligere fyrskib er ombygget og skal fungere som modtagelsesinstitution. Det er beliggende i Københavns havn og har plads til 8 klienter. Næste etape, en institution, hvor de pågældende opholder sig, indtil de er stoffri, vil blive indrettet i en tidligere militær belægningsbygning i København, der forventes at kunne tages i brug til formålet om kort tid. Endelig har man erhvervet en tidligere kro i Sydsjælland, der for ca. 1 år siden er etableret som institution for tidligere stofmisbrugere. 3 institutioner med tilsvarende opgaver er planlagt opført forskellige steder i landet.

Kriminalforsorgen lægger stor vægt på at få gennemført disse projekter, uanset den vanskelige bevillingsmæssige situation. Selv om der ser ud til at være basis for behersket optimisme med hensyn til stofmisbrugerproblemet udvikling i samfundet, må det påregnes, at kriminalforsorgen og herunder den frie kriminalforsorg fortsat skal tage vare på et betydeligt antal stofmisbrugere, og tilvejebringelse af bygningsmæssige og personalemæssige ressourcer til dette særlige behandlingsarbejde må derfor have høj prioritet.

VII. *Kriminalforsorgens relation til samfundet.*

Det fælles mål for den udvikling, der foran er søgt beskrevet, er at „nedbryde murene“ — både de synlige og usynlige — omkring kriminalforsorgens klientel. Om disse bestræbelser lykkes, er i høj grad afhængigt af, i hvilket omfang offentligheden anerkender værdien heraf.

I en netop udkommet betænkning om „Kriminalforsorgen og massemedierne“ fremhæves det, at kriminalforsorgens informationsvirksomhed over for pressen bør udbygges, idet åbenhed over for offentligheden er en væsentlig forudsætning for befolkningens viden om og dermed forståelse for og tillid til kriminalforsorgens virke.

Disse tanker er ikke nye for kriminalforsorgen, der i de seneste år bevidst har søgt at vise åbenhed ved udtalelser til pressen og ved at give pressen adgang til anstalterne samt ved deltagelse i tv- og radioudsendelser m. v. Det er imidlertid givet, at offentlighedens behov for saglig orientering om baggrunden for kriminalforsorgens arbejde er betydeligt.

Forslaget om en udbygning af informationsvirksomheden er derfor velbegrunderet.

K. Tågegård